

kielen tuntemus ovat nykyään näivettyneet, mutta vuoteen 1944 asti kenellekään ei olisi ollut epäselvää, kuinka oleellinen saksalaisuuden vaikutus oli ollut Suomelle – vuosisatoja.

Tuo vaikutus ja asema olivat Suomen sivistyneistön mielenmaisemassa ainutlaatuisimmillaan juuri Hentilöiden kuvaamassa 1900-luvun alun maailmassa. Ei siksi, että olisi oltu Saksan poliittisessa vaikutusvallassa; Venäjän yhteydessä sellainen olisi ollut mahdotontakin. Sen sijaan saksaa osasi jokainen sivistyneistön edustaja, se oli koulujen ensimmäinen vieras kieli, ja lähes jokaisella tieteenalalla Saksa oli maailman johtava maa, jonne suomalaisetkin väitöskirjantekijät suunnistivat. Saksalaisuus oli lähes aina taustalla: Suomi katsoi olevansa maailman luterilaisin maa, Snellman sai vaikutteensa saksalaisesta kansallisromantiikasta, Paasikiven sukupolvi saksalaisilta sosiaalireformistisilta professoreilta, ja niin edelleen. Elämän ehtoossa vaivoja paranneltiin saksalaisissa kylpylöissä. Työväenliikkeellekin juuri saksalainen veljespuolue oli esikuva, jonka ohjelma kopioitiin Suomen sosialidemokraattiselle puolueelle lähes suoraan.

Ei Saksaan silti kritiikittömästi suhtauduttu. Se sai moitteita pienten kansallisuuksien oikeuksien polkemisesta, byrokraattisuudesta, liian alamaisesta kansalaisyhteiskunnasta ja taipumuksesta mennä äärimmäisyyksiin. Suhde oli monessa suhteessa samanlainen kuin nyky-Amerikkaan: vaikka suhtautuisi kriittisesti, ohittaa ei voinut, tai olla tunnustamatta saavutuksia. Kun tähän lisättiin vuonna 1918 monien kokemus monikuukautisesta kuolemanpelosta ja saksalaisesta vapauttajasta (jonka itsekkäiden motiivien kanssa harva ehti tulla tekemisiin) vuoden 1918 saksalaissuuntauksessa on huomattavasti vähemmän ihmeteltävää kuin nykymaailmasta käsin voisi luulla. Niissä historiallisissa olosuhteissa oudompaa olisi ollut, jos kyseistä saksalaismyönteisyyden aaltoa ei olisi noussut.

Marjaliisa ja Seppo Hentilä ovat lähteneet kuvaamaan tätä maailmaa. Suomalaista historiantutkimusta tunteville tuskin edes tarvitsee todistella, että kirjoittajissa yhtyy ainutlaatuinen tuntemus Suomen ja Saksan suhteista ja saksalaisuudesta ylimalkaan. Heidän etunaan on myös se, että he tuntevat saksalaisen tutkimuksen ja kykenevät keskustelemaan sen kanssa. Kielisyyistä tämäkin taito käy valitettavasti yhä harvinaisemmaksi.

Vuosi 1918 on kirjoittajille uudehko aluevaltaus, mutta lopputulos on vakuuttava. Kirja on lyhyesti ilmaistuna erinomainen. Saksalainen Suomi on osattu asettaa pitkien linjojen jatkumoon ja välttää anakronismeja – mitä ei yleensä voi sanoa vuotta 1918 tai

Kun Suomi halusi olla Preussi

Marjaliisa Hentilä & Seppo Hentilä: Saksalainen Suomi. Siltala 2016. 432 s. ISBN 9789522343840.

Suomessa tuotettiin takavuosina televisiosarjat teemoista ”Suomi on ruotsalainen” ja ”Suomi on venäläinen”. Niitä katsoessa ei voinut olla ajattelematta, kuinka tarpeellinen olisi jatko-osa ”Suomi on saksalainen”. Saksan historian, saksalaisen kulttuurin ja saksan

sotien välistä aikaa koskevista tutkimuksista, populaari-esityksistä puhumattakaan.

Tutkimus nojautuu etenkin saksalaisen arkistoaine-
ksen syvälliseen tuntemukseen. Se antaa erittäin päte-
vän kuvan siitä, miksi ja miten Saksa koulutti jääkärit
ja lähetti von der Goltzin divisioonan Suomeen.
Kuvauksensa saavat Saksan sodankäyntiin ja tulevai-
suudensuunnitelmiin liittyneet konkreettiset tavoitteet,
Saksan ja Suomen vuoden 1918 suhteet niin diploma-
tian, sodankäynnin, talouden, kulttuurin kuin ruohon-
juurien tasolla, ja monilta myyteiltä riisutaan pohja.
Kyky analyttiseen tarkasteluun on sitäkin merkille
pantavampaa, koska keisari-Saksa koki kadonneiden
järjestelmien tyypillisen kohtalon: sellaisia on ollut
helppo lyödä jälkikäteen banaalistikin, koska niillä ei
ole perillisiä huolehtimassa jälkikuvasta. Nykypäivän
arvojen projisoiminen menneisyyteen tuottaa usein
menneisyyden sankareita vain niistä, jotka oletetaan
(eikä aina edes hyvin perustein) edelläkävijöiksi, ja
demoneja niistä, jotka eivät vastaa oman aikamme
arvoja. Hentilät ovat käsitelleet keisarillisen Saksan toi-
mintaa asettamalla tämän sen oman ajan kontekstiin.

Kuva ei silti ole puolusteleva. Hentilät tuovat ilmi
Saksan avun itsekkäät ja raadolliset motiivit, tulevai-
suuden, jossa Suomi olisi joutunut todella suureen
riippuvuuteen Saksasta, sotilaiden ja suomalaisen kan-
salaistason kohtaamisen, ”besorkkauksen” eli saksalaisten
sotilaiden harrastaman varastelun, ja niin edel-
leen. Tämä kaikki tulee kuitenkin tarkastelluksi ajan
ilmiönä, omassa kontekstissään, ei jälkiviisaana mora-
lisointina, vaan inhimillisinä, ihmisiin liittyneinä
ilmiöinä.

Erytisen perusteellinen ja laaja kuva avautuu Itämeren-
divisioonan johtajasta, Rüdiger von der Goltzista.
Hentilät valaisevat hänen taustansa, ajattelumallinsa,
roolinsa ja myös sen, miten hän itse tämän roolin
ymmärsi. Taitaisi olla samanlaisen oman laajan elämä-
kerran paikka kuin useista venäläisistä kenraalikuver-
nööreistä jo on (vaikka asema ja tilanne toki olivat
hyvin erilaisia)? Etenkin kun hänellä on Baltiassa, eten-
kin Latviassa, aivan toisenlainen maine.

Kirjan yksityiskohtiin ei ole tässä mahdollista mennä,
mutta yleisellä tasolla voi epäilemättä sanoa, että kirja
on vahvimmillaan kuvatessaan saksalaista osapuolta.
Suomalaiselta puolelta tulevat esille ensi sijassa *usual suspects*:
Juhani Aho, Santeri Alkio, Tekla Hultin, Maila
ja J. J. Mikkola, Paasikivi, Svinhufvud. Aholta, Alkiolta
ja Hultinilta on olemassa painetut päiväkirjat, joten
heitä on käytetty runsaasti. Sen sijaan arkistojen osalta
lähdeluettelossa on suomalaisista yksityiskokoelmista
vain Mikkoloiden ja Paasikiven arkistokokoelmat. Esi-

merkiksi Hultinin päiväkirjan julkaisematonta, arkis-
tosta löytyvää osaa, tai Ernst Estlanderin erittäin perus-
teellisia muistiinpanoja (ne löytyvät nykyään painettu-
nakin), jotka molemmat avaavat ainutlaatuisia ikku-
noita ajan monarkistien ja ylimalkaan konservatiivisen
ajattelun maailmaan, ei ole käytetty lainkaan.

Suomalaisen osapuolen kuvaus jääkin astetta pin-
nallisemmaksi kuin saksalaisen, eikä kuvaus monarkis-
teista jaksa kaikissa kohdin irtaantua klassisista stereo-
typioista. Vaikka kirjassa muutoin vältetään kiitettä-
vällä tavalla anakronismeja, jälkiviisautta ja arvovärit-
teisiä ilmaisuja, monarkistien kohdalla tässä joskus
horjahdetaan. Ei liene ainakaan akateemisen objektiivis-
ta puhua Svinhufvudin ja kumppaneiden ”hervotomasta
Saksan syliin heittäytymisestä”, ”hyväuskoisesta
hölmöydestä” tai ”höyrähtämisestä”. Myös Suomen
aseman kuvaaminen sanoilla siirtomaa ja vasalli on
kyseenalaista. Näin on sekä sisällöllisesti että etenkin
sen takia, että nykymaailmassa niiden käyttö merkitsee
väistämättä arvoarostelmaa. Vaikka valkoisen
senaatin sopimukset Saksan kanssa loivat riippu-
vuussuhteen, punaisillakin oli oma, ja aikaisempi,
sopimuksensa Neuvosto-Venäjän kanssa. Viimeksi
mainitussa toisen osapuolen kansalaiset olivat saa-
massa jopa oikeuden osallistua toisen kunnallisiin,
monissa tapauksissa myös valtiollisiin vaaleihin ääni-
oikeutettuina, ja Suomen valtioaluettakin oltiin luo-
vuttamassa Kannakselta.

Suurelta osin kyse on kuitenkin siitä, että kirjan kieli
on muutenkin paikoitellen lukijaystävällisellä tavalla
kuvailevaa: välillä kootaan kimpsuja ja kampsuja, ja
niin edelleen. Yleisesti ottaen suomalaisten osapuolten
tekemiset ja motiivit pohditaan analyttisesti, eikä
tasavaltalaisiaakaan romantisoida. Näiden valtaosahan
hyväksyi täysin Saksa-suuntauksen. Tämän on paina-
nut unholaan vain tasavallan voiton tuottama poliittis-
esti tarkoituksenmukainen huonomuistisuus.

Muutamia detaljivirheitä tekstiin on jäänyt. Tärkein
näistä lienee Preussin prinssi Friedrich Wilhelmin olet-
taminen keisarin pojaksi. Hohenzollern hän kyllä oli,
mutta ei keisarin poika. Helmi Setälä ja Maila Mikkola
eivät olleet siskoksia vaan bestiksiä; Maila oli alun perin
Winter, Helmi oli Krohn. Eikä Helmi ollut enää vuonna
1918 senaattori E. N. Setälän puoliso, vaan he olivat
eronneet jo vuonna 1913. Vuonna 1918 Setälän puo-
lisona oli Kristine Thomsen, kuuluisan tanskalaisen
kielitetiilijän Wilhelm Thomsenin tytär. Tekstissä myös
puhutaan Edistyspuolueesta ja Kokoomuspuolueesta
jo kesän ja syksyn 1918 tapahtumien yhteydessä,
vaikka ne molemmat perustettiin vasta joulukuussa,
valtiomuototaistelun jo ratkettua.

Tällaiset kohdat ovat kuitenkin kokonaisuuden kannalta pintahaavoja. Kaiken kaikkiaan kirja on kerrassaan upea suoritus, ja sitä lukiessa voi aistia, että kirjoittajat ovat itsekin nauttineet saatuaan tilaisuuden syventyä rauhassa vahvimpaan erikoisalaansa, ilman hektisen virkabyrokratian ja kiireen rasitteita. Samalla he ovat osoittaneet, kuinka on täysin mahdollista kirjoittaa samanaikaisesti tieteellisesti ensiluokkaista ja populaaristi lukunautinnollista tekstiä – nimenomaan historian ainoassa oikeassa formaatissa, kirjana. On todella sääli, että nykyisessä, naiivin JUFO-uskovaisessa ja byrokratian hallitsemassa akateemisessa maailmassa sellaisesta mahdollisuudesta voi yleensä edes uneksia vasta eläkesuunnitelmissa.

VESA VARES, PROFESSORI, VTT
TURUN YLIOPISTO